

KMEČKA DRUŽINA NA PREHODU OD TRADICIONALNOSTI K POST-MODERNOSTI *

Lucija PINTERIČ^{a)}, Majda ČERNIČ-ISTENIČ^{b)} in Jernej VRTAČNIK^{c)}

^{a)} Flandrova ulica 9, SI-1210 Ljubljana – Šentvid, Slovenija.

^{b)} Univ. v Ljubljani, Biotehniška Fak., Odd. za agronomijo, Jamnikarjeva 101, SI-1000 Ljubljana, Slovenija, doc.dr.

^{c)} Dvorakova 13, SI-1000 Ljubljana, Slovenija.

Delo je prispelo 15. maja 2006, sprejeto 20. novembra 2006.

Received May 15, 2006, accepted November 20, 2006.

IZVLEČEK

Slovenska kmečka družina se spreminja. V določenih segmentih še ohranja svoje tradicionalne značilnosti, vendar vedno bolj prevzema tudi značilnosti moderne, mestoma celo post-moderne družine. Tudi struktura kmečkega gospodinjstva se spreminja, večinoma ga tvori le družinsko jedro. Vendar je v kmečki družini še ohranjena medgeneracijska solidarnost. Starejša generacija pomaga mlajši zlasti pri varstvu otrok. Kmečka družina ima danes manj otrok, čeprav kmečko prebivalstvo kot edina poklicna skupina še vedno ohranja svojo rodnost na ravni samoobnavljanja prebivalstva. Mladi so še vedno pripravljeni skrbeti za svoje starše, toda le v mejah ohranjanja svoje zasebnosti. Predaja kmetije mladim je nezanesljiva in čas predaje pogosto nedoločen.

Ključne besede: ruralna sociologija / kmetijstvo / kmečka družina / kmečko gospodinjstvo / medgeneracijski odnosi / odnosi med spoloma / nasledstvo / Slovenija

TRANSITION OF FARM FAMILY IN SLOVENIA FROM TRADITION TO POST- MODERNITY †

ABSTRACT

Slovenian farm family is facing transformation. It is still traditional in some respects, but it also gains some modern characteristic as well as post-modern. Also the structure of farm household is changing; it is mostly gathered around by nuclear family core. Anyway farm family still preserves intergenerational solidarity. Older generation helps younger mostly by babysitting. Nowadays farm households have much less children, but the fertility level is high enough to preserve the farm population. Younger generation is still prepared to take care of the older, but at the same time they want to keep their privacy. Passing the farm to a younger generation is unreliable, and the time when a successor takes over the farm is often not defined.

Key words: rural sociology / agriculture / farm family / farm household / intergenerational relations / gender relations / succession / Slovenia

* Prispevek je del diplomske naloge (zagovor 28. oktober, 2005), mentorica doc. dr. Majda Černič-Istenič, recenzent doc. dr. Luka Juvančič.

† The article is a part of graduation thesis (justification October 28, 2005), supervisor ass. prof. Majda Černič-Istenič, Ph.D., reviewer ass. prof. Luka Juvančič, Ph.D.

UVOD

V ruralni sociologiji je kmetija opredeljena kot socialni sistem, sestavljen iz družine, gospodinjstva in proizvodnega obrata, v katerega mora biti vključena podjetniška komponenta (Kovačič, 2001; Djurfeldt, 1996; Gidakou, 1999). Kmečko gospodarstvo je tesno povezano s kmečko družino, še posebej pri družinskih kmetijah, na katerih so delovna sila družinski člani.

Kmečka gospodinjstva se postopno krčijo in omejujejo na dve generaciji, na generacijo staršev in otrok. Še v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja so bila, kot ugotavlja Barbič (1990), med kmečkimi družinskimi gospodinjstvi še vedno prevladujoča trigeneracijska gospodinjstva, in sicer dvakrat bolj pogosto kot v mestih, kar nakazuje, da se je na podeželju daljši čas ohranjala tradicija, po kateri člani gospodinjstva v aktivni življenjski dobi skrbijo za svoje starše. Ohranjanje medgeneracijskih odnosov je izredno pomembno tudi danes, ko se srednja generacija sooča z velikimi pritiski in obveznostmi vedno hitrejšega tempa življenja in vse težjega usklajevanja delovnega in družinskega življenja. Če je starejša generacija zdrava, lahko srednjo razbremeni. Lahko pomagajo varovati otroke, negovati bolne, lahko pomagajo v gospodinjstvu in so vir ekonomske pomoči (Pentek, 1999). Zaradi postopnega rahljanja medgeneracijskih vezi, do česar prihaja tudi na podeželju, pa se med starejšimi lahko krepí bojazen, da mladi zanje ne bodo skrbeli, ko jim bodo popustile življenjske moči. Starejši mladim zato neradi predajo kmetijo v nasledstvo, vse več pa je tudi kmečkih otrok, ki ne želijo kmetije prevzeti po svojih starših (First-Dilič, 1986, cit. po Barbič, 1990).

Družina se zdi nekaj samoumevnega, težko si je predstavljati človeštvo brez družine (Dyczewski, 1999). Vendar se ta spreminja tako v svoji strukturi kot partnerskem in reproduktivnem vedenju, kar se kaže v naraščanju izvenzakonskih partnerskih zvez, razvez in naraščajočem številu parov, ki se zavestno odločajo za življenje brez otrok. Omenjene spremembe močno vplivajo na medgeneracijske odnose in na odnose med spoloma. Danes lahko govorimo o novem tipu družine o t.i. »stebelni družini«. Zanj je značilno, da je po številu članov manjša kot pretekle oblike družine in da jo pretežno sestavljajo štiri generacije (Macura, 2001b). Najbolj vidne družbene posledice, h katerim pomembno prispeva spreminjanje odnosov v sodobni družini, so upadanje deleža mladih in naraščanje starejšega prebivalstva ob upadanju rodnosti in podaljševanju življenjske dobe.

Različnim oblikam družine ustrezajo tudi posebna poimenovanja:

- Nuklearna družina prokreacije: sestavljata jo dva odrasla in njuni biološki ali posvojeni otroci, ki živijo v skupnem gospodinjstvu.
- Nuklearna družina orientacije: je izvorna družina, v katero se posameznik rodi, v njej živi s starši, brati in sestrami.
- Razširjena družina: o njej govorimo takrat, ko člani nuklearne družine živijo z enim ali več bližnjimi sorodniki (starimi starši, brati, sestrami, tetami, strici in drugimi).

Človek se rodi v nuklearni družini orientacije. Kasneje si s partnerjem in otroki, bodisi biološkimi ali posvojenimi ustvari lastno družino – nuklearno družino prokreacije. Če v takšno družino člani sprejmejo še posameznike iz svoje nuklearne družine orientacije ali druge bližnje sorodnike, pa govorimo o razširjeni družini (Giddens, 2002).

Z našim preučevanjem medgeneracijskih odnosov in odnosov med spoloma smo želeli ugotoviti, kako se omenjene spremembe in trendi moderne družine kažejo v kmečki družini v Sloveniji. Opazovali in proučevali smo jih v povezavi z velikostjo, usmeritvijo (živinorejo, poljedelstvom, vinogradništvom), lastništvom kmetije, zagotovljenim nasledstvom, tipom vasi (obcestna, sklenjena, zaselek, kmetija na samem) in tipom naselja (obcestno, prevladujoče podeželsko in območje podeželskega praznjenja). Pri tem smo izhajali iz naslednje hipoteze: odnosi med generacijami in spoloma na slovenskih kmetijah so povezani z velikostjo, usmeritvijo kmetije, lastništvom kmetije, zagotovljenim nasledstvom kmetije, tipom naselja in tipom vasi.

KMEČKA DRUŽINA V PRETEKLOSTI

Kmečko gospodinjstvo v zahodni in srednji Evropi do 19. stoletja ni zajemalo le družinskih članov, ki so si bili v krvnem in priženjenem sorodstvu, temveč so bili pogosto v gospodinjstvo vključeni tudi samski posli. Proti koncu 19. stoletja so se posli, služinčad in druge pomožne delovne moči umaknili iz kroga kmečke družine. Kmečko gospodinjstvo se je številčno vse bolj krčilo. V 20. stoletju kmečko gospodinjstvo vključuje le krvno in priženjeno sorodstvo (Sieder, 1998).

Kmečko družino je načeloma vodil kmečki par. To je bilo razvidno tudi iz delitve dela na gospodarstvu. Kmet je imel nadzor nad moškimi delovnimi močmi, kmetica pa nad ženskimi. Delitev dela med spoloma, je bila odvisna od področja in gospodarskega pomena določenih opravil na kmetiji (Sieder, 1998; Dyczewski, 1999).

Čim bolj je bilo neko delovno področje v središču ekonomskega interesa, trenirano kot poklic in naravnano na trgovanje onkraj regionalnih meja, tem večji delež moških je bil vključen v taka opravila. Tesneje ko je bila neka dejavnost povezana z gospodinjstvom, tem bolj verjetno je bilo, da so ta dela opravljale ženske. Čim bolj zapletene so bile naprave in stroji, ki so jih potrebovali za delo, tem bolj pomemben je bil delež moških pri tovrstnih opravilih. Enako je veljalo za opravila, ki so zahtevala večjo uporabo moči. Čim bolj precizno je bilo neko delo, čim več spretnosti je zahtevalo in čim bolj enolično je bilo, tem bolj verjetno so ga opravljale ženske. Vendar se je od tega vzorca tudi odstopalo; ženske so se vedno znova vključevale v dela na travnikih in poljih, kjer so rahljale grude za plugom, ruvale plevel, kosile, grabile seno in pomagale pri spravilu. Prav tako pa so opravila, ki so na nekem področju veljala za tipična moška opravila, lahko v nekem drugem okolju veljala za domeno žensk (Sieder, 1998).

Še v 19. stoletju so na kmetijah veljala določena družbena pravila, ki so se izoblikovala še pred industrijskim razvojem. Eno od teh je bila obvezna poroka, ki je bila brezpogojna, če je kdo želel naslediti kmečko gospodarstvo. Kmečkega gospodinjstva si ni bilo moč predstavljati brez zakonskega para, torej kmeta in kmetice (Sieder, 1998).

Poroka na kmetiji v tistem času ni bila osebna odločitev posameznika. O poročnih načrtih je odločala zemljiška posest staršev (dediščina), dota, interes hišne in vaške skupnosti. Precej manjšo veljavo sta imeli telesna privlačnost in čustvena naklonjenost, predvsem pa nista bili odločilni. Posameznik je bil vpet v tradicijo in je moral spoštovati prenos posesti iz roda v rod. V primeru, da se posameznik ni strinjal z »razumno« odločitvijo staršev o poroki, je bil deležen odklonilnega in kaznovalnega obnašanja (sramotilnih šeg). Pritiskov pri iskanju partnerja za poroko pa ni bil deležen samo dedič, ampak tudi drugi otroci. Nenapisano pravilo je govorilo o tem, da so hčere oddajali v zakon od najstarejše do najmlajše. Doto je določil kmečki par (Sieder, 1998).

Kmečka družina je v preteklosti veljala za patriarhalno. Predvsem se je to kazalo v nezaupanju mož do svojih žena. Možje so vse do uvedbe industrijskega mezdnege dela imeli svoje žene »na očeh«. Ženske so opravljale dela na domu v bližini svojih soprogov in niso opravljale plačanih del, vsaj v večji meri ne. Življenjski krog žensk je bil omejen na kmečko gospodinjstvo, trg, cerkev in zbor faranov. Družinske odnose v preteklosti so zaznamovali tudi odnosi do otrok. Ti so bili pogostokrat površina, na katero so odrasli projicirali svoje težave. Kmečki otroci so bili obravnavani kot delovna sila. Že zelo kmalu so bili vključeni v svet odraslih. Čim so dosegli določeno telesno moč, so bili vključeni v delovna opravila kmetije. S stopnjevanjem storilnosti se je otrokom stopnjeval tudi njihov ugled v hiši, količina hrane in simbolični vrstni red pri mizi. S tem ni rečeno, da odnosi niso imeli nobene »emocionalne kvalitete«, ali pa da matere niso gojile nobenih čustev do svojih otrok. Starši niso svojih čustev kazali preko govora in empatije, ampak preko simbolov in ritualnih vedenjskih vzorcev. Preteklost priča o precejšnjem številu umrlih novorojenčkov, slabi oskrbi in negi otrok zaradi pomanjkanja znanja, vendar pa so starši vedno pazili, da so bili novorojenčki takoj po rojstvu

krščeni. Kljub navidezni hladnosti v odnosih za današnje oči, so bili tovrstni obredi orodje, s katerim so starši pokazali svojim otrokom naklonjenost.

KMEČKA DRUŽINA DANES

Način življenja na kmetiji danes še vedno narekuje posebno delitev dela med družinskimi člani. Opravila na kmetiji ostajajo tradicionalno deljena na tipično ženska, moška in skupinska. Černič Istenič (2002) ugotavlja, da se v gospodinjska dela večinoma vključujejo le ženske. Moški se bolj ukvarjajo s t.i. »tehničnimi« opravili v in izven hiše. Skrb za otoke in ostarele je še vedno največkrat žensko delo, medtem ko si starša igro z otroki pogosto delita. Odločanje v gospodinjstvu je pomembno za življenje v kmečkem gospodinjstvu. Černič Istenič (2002) ugotavlja, da skorajda ni področja sprejemanja odločitev, kjer bi odločal le moški ali le ženska. Odločitve v večini kmečkih gospodinjstev sprejemata mož in žena skupaj. Ker so tri generacije družine v kmečki populaciji kar trikrat bolj pogoste kot v mestih, je tudi vpliv večjega števila članov gospodinjstva na odločitve v gospodinjstvu večji.

V kmečkem gospodinjstvu pogosto živita starejši in mlajši zakonski par. Nekako samoumevno je, da mlajši par izkazuje spoštovanje starejšemu paru. Spoštovanje starejših je ena najpomembnejših vrednot v kmečkih družinah, ki se prenaša iz roda v rod. Spoštovanje starejših je prisotno že pri majhnih otrocih, še posebej je to izrazito na samotnih kmetijah (Makarovič, 1995).

Ženske, ki živijo na kmetiji, si danes pogosto poiščejo zaposlitev v nekmetijski dejavnosti. Gidakou (1999) z raziskavo na podeželju v Grčiji ugotavlja, da je zaposlitev ženskam izredno pomembna. Tudi tiste ženske, ki niso zaposlene zunaj kmetije, si na kmetijah pogostokrat najdejo svojo zaposlitev v dopolnilnih dejavnostih: kmečki turizem, pridelovanje raznih poljščin, prodajanje na tržnici in druge majhne podjetne storitve, ki so koristne v danem okolju. Te dejavnosti so ključne za zadrževanje mladih žensk na kmetijah. Do podobnih ugotovitev je prišla tudi Barbič (1994), ki je raziskovala razloge precej manjše pripravljenosti današnjih podeželskih deklet za poroko na kmetijo kot v preteklosti.

Kmečka dekleta so poroki na kmetijo dandanes manj naklonjena kot v preteklosti, ker kmečki poklic v družbi ni cenjen, zaslužek od kmetijstva je premajhen, izšolale so se za drug poklic, kmečki fantje nimajo časa za sklepanje znanstev, na deželi ni zasebnosti in ker kmetice nimajo možnosti izrabiti porodniški dopust. Kmetje danes tako težje dobijo ženo, celo tisti, z dobro opremljenih in učinkovitih kmetij (Barbič, 1994). Tudi viri drugje po svetu (Gidakou, 1999) poročajo, da dekleta negativno vrednotijo zaposlitev na kmetiji in s tem tudi življenje na kmetiji.

Pretekla generacije niso imele izkušnje z razvezami, predvsem na kmetijah ne, kar se pozna še danes (Sieder, 1998). Makarovič (1995) ugotavlja, da je statistično najmanj razvez med zakonci na kmetijah. Zatrjevanje, da med njimi vlada večje razumevanje in ljubezen bi lahko bila ohlapna in hkrati neresnična. Vzrok temu, da je ločitev manj, pa so lahko vera, otroci, mnenje sosedov in navsezadnje kmetija ter skupno opravljanje kmečkih opravil. Barbič (1993) ocenjuje, da kmetija daje članom družine ekonomsko in socialno varnost, ki je ni moč razdeliti na več delov. K ohranjanju zadovoljivih medsebojnih odnosov na kmetijah prispeva tudi pozitivno mišljenje in iskanje pozitivnih lastnosti med partnerji (Makarovič, 1995). Zakonci v urbanem okolju lažje sprejmejo razvezo kot kmetje (Barbič, 1993).

NASLEDSTVO

Prenos posestva iz starejše na mlajšo generacijo ohranja kontinuiteto obstoja in delovanja kmetije. Izpolnitev tega pogoja spodbuja razvoj in napredek kmetije. Če naslednika ni, potem

manjka temeljni motiv za nadaljnje delo in vlaganje v kmetijo in kmetija kot proizvodna enota ugasne (Barbič, 1991; Kovačič, 2001; Ilak Peršurić, 2003).

Še v 18. in 19. stoletju je dedovanje potekalo različno glede na to, ali je bilo uveljavljeno načelo nedeljivosti ali deljivosti dediščine. V nekaterih delih Evrope se niso strogo oprijemali pravil nasledstva, ampak so po temeljitem razmisleku zapustili kmetijo tistemu, ki je bil za gospodarjenje, delo in koristi staršev, ki so želeli čim dlje ostati na položaju, najbolj primeren (Sieder, 1998).

Dedovanje kmetij v Sloveniji postaja danes vse večji problem. Razloge zanj lahko iščemo v nepripravljenosti starejše generacije pravočasno predati kmetije mlajši generaciji (Barbič, 1991). Zato narašča starost naslednikov. Praviloma je naslednik še vedno moški. Podobne probleme imajo tudi drugje. Ilak Peršunrić (2003) ugotavlja, da je v Istri 75 odstotkov naslednikov moških. Več kot polovica (Barbič, 2003) moških naslednikov je starih nad trideset let in približno polovica od teh ni poročena. Okoli 40 odstotkov slovenskih kmetij nima zagotavljenega naslednika. Enak odstotek je takšnih, ki ne kažejo zanimanja za kmetijsko dejavnost. Trenutno le izkoriščajo kmetijske obrate brez kakršnegakoli vlaganja vanje. Na slovenskih kmetijah je več samskih naslednikov kot naslednic (Barbič, 1993).

Prevzem kmetije pomeni tudi spremembo razmerij med starejšo in mlajšo generacijo. Gospodarju vodenje kmetije daje moč, pravice, vrednost in s tem poslušnost družine in tistih, ki delajo na kmetiji. Gospodar ima pri predaji kmetije pomisleke in stiske. Kmetje so mnenja: »Noben ne da rad gospodarstva iz rok pred smrtjo, če izročiš posestvo, nimaš pravic, dotlej te morajo ubogati.« Makarovič (1995: 241).

MATERIAL IN METODE

Anketni vprašalnik, s katerim smo pridobili informacije, smo povzeli po raziskavi Odnosi med generacijami in spoloma (Generations and Gender Survey) (GGP, 2004). Vprašalnik je prevedla skupina raziskovalcev na Družbenomedicinskem inštitutu Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU). Za namene te naloge smo anketnemu vprašalniku dodali še vprašanja o značilnostih kmetij.

Podatke smo zbirali od januarja do marca 2005 na območju celotne Slovenije. Vprašanih je bilo 110 anketirancev, ki živijo na kmetijah (Pinterič, 2005). Vzorec anketirancev je bil spolno in starostno uravnotežen (preglednica 1).

Preglednica 1. Anketiranci po spolu in starosti
Table 1. Respondents according to gender and age

	Starostni razred / Age group					Skupaj Total
	1	2	3	4	5	
Moški / Male	11	12	10	11	10	54
Ženske / Female	11	11	13	12	9	56
Skupaj / Total	22	23	23	23	19	110

REZULTATI IN RAZPRAVA

Velikost in struktura gospodinjstva

Največ gospodinjstev v našem vzorcu šteje štiri člane. Le trije anketiranci živijo sami. Dve gospodinjstvi štejeta osem članov. Povprečno število članov kmečkega gospodinjstva v proučevanem vzorcu je 4, s standardnim odklonom 1,5 člana. Več kot polovica anketirancev živi v nuklearni družini prokreacije (slika 1). Naslednja najpogostejša oblika bivanja je nuklearna družina orientacije. Med obliko bivanja anketiranca in velikostjo kmetije, usmeritvijo kmetije, lastništvom kmetije, nasledstvom kmetije, tipom naselja in tipom vasi nismo našli statistično značilnih razlik.

1 – Živi sam / Lives alone; 2 – S partnerjem / With a partner; 3 – Nuklearna družina-prokreacije / Nuclear family of procreation; 4 – Enoroditeljska družina / Single-parent family; 5 – S partnerjem in drugimi sorodniki / With a partner and other relatives; 6 – Razširjena družina-prokreacije / Extended family; 7 – Enoroditeljska družina-razširjena / Extended single-parent family; 8 – Nuklearna družina-orientacije / Nuclear family of orientation;

Slika 1. Tipi gospodinjstev, v katerih živijo anketiranci, v deležih, %, (N=110).

Figure 1. Types of households according to respondents, in shares, %, (N=110).

Delitev dela v gospodinjstvu

Naši rezultati kažejo tipično organizacijo del v kmečkem gospodinjstvu. Pripravljanje dnevnih obrokov, pomivanje posode in pospravljanje so predvsem ženska opravila. Moška domena so bolj popravila v in izven stanovanja. Plačevanje računov, skrb za finančne zadeve, skupne družabne dejavnosti in nakup hrane so dela, ki si jih moški in ženske v našem vzorcu delijo (preglednica 2).

Statistično značilne razlike smo opazili med pomivanjem posode, pripravljanjem dnevnih obrokov, nakupovanjem hrane, sesanjem stanovanja, plačevanjem računov in spolom. Večja kot je kmetija, bolj so ta opravila porazdeljena med člani, sodelujejo pa tudi nečlani gospodinjstva. Na manjših kmetijah so s temi opravili bolj obremenjene le anketiranke oz. partnerke anketirancev (preglednica 3).

Tudi med lastništvom kmetije in plačevanjem računov obstajajo statistično značilne razlike. Za plačevanje računov najpogosteje skrbijo lastniki kmetije. Pripravljanje dnevnih obrokov in nakupovanje hrane so opravila, ki jih na kmetijah z urejenim nasledstvom pogosteje opravljajo tudi druge osebe, bodisi člani gospodinjstva bodisi nečlani. Tudi tip naselja vpliva na organizacijo dela v gospodinjstvu, statistično značilne razlike smo našli med tipom naselja in pripravljanjem obrokov. V podeželskih območjih, ki so bližje urbanim območjem, si pari bolj

pogosto delijo pripravo obrokov kot pari s podeželja. Organiziranje družabnih dejavnosti je v podeželskih krajih, bolj oddaljenih od mest, tudi bolj pogosto prepuščeno drugim članom družine kot v podeželskih krajih, bližje mestu.

Ocenjevali smo tudi zadovoljstvo z delitvijo opravil v gospodinjstvu med anketiranimi in njihovimi partnerji. Anketirance smo prosili, da ocenijo na lestvici od 0 (popolnoma nezadovoljen/a) do 10 (naravnost odličen), kako so zadovoljni z delitvijo opravil v gospodinjstvu s svojimi partnerji/kami. Pokazalo se je, da so moški bolj zadovoljni ($\bar{x} = 8,9; \delta = 1,4$) z delitvijo opravil v gospodinjstvu kot ženske ($\bar{x} = 7,0; \delta = 2,8$).

Preglednica 2. Organizacija dela v gospodinjstvu po spolu
Table 2. Work organization in farm household

Gospodinjvska opravila Household tasks		Vprašani Respondent		Oba Both		Partner Partner		Drugi Others	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Pripravljanje obrokov Cooking	Moški / Male	5	9,3	1	1,8	33	61,1	15	27,8
	Ženske / Female	50	89,3	0	0,0	0	0,0	6	10,7
Pomivanje posode Dishwashing	Moški / Male	3	5,5	4	7,4	30	55,6	17	31,5
	Ženske / Female	46	82,1	3	5,4	0	0,0	7	12,5
Nakup hrane Buying food	Moški / Male	9	16,7	15	27,8	17	31,5	13	24,0
	Ženske / Female	28	50,0	15	26,8	2	3,6	11	19,6
Pospravljanje Cleaning	Moški / Male	5	9,4	5	9,4	24	45,3	19	35,9
	Ženske / Female	42	76,4	3	5,4	1	1,8	9	16,4
Popravila Repairs	Moški / Male	42	77,8	2	3,7	2	3,7	8	14,8
	Ženske / Female	5	8,9	6	10,7	32	57,2	13	23,2
Plačevanje računov Paying bills	Moški / Male	15	27,8	20	37,0	7	13,0	12	22,2
	Ženske / Female	22	39,3	19	33,9	8	14,3	7	12,5
Družabne dejavnosti Social activities	Moški / Male	5	9,3	22	40,7	11	20,4	16	29,6
	Ženske / Female	22	39,3	23	41,1	1	1,8	10	17,8

Vprašani – anketiranec/ka / respondent; Oba – anketiranec/ka in partner/ka / both; Drug – druga oseba / others;

Zakonski stan in število otrok

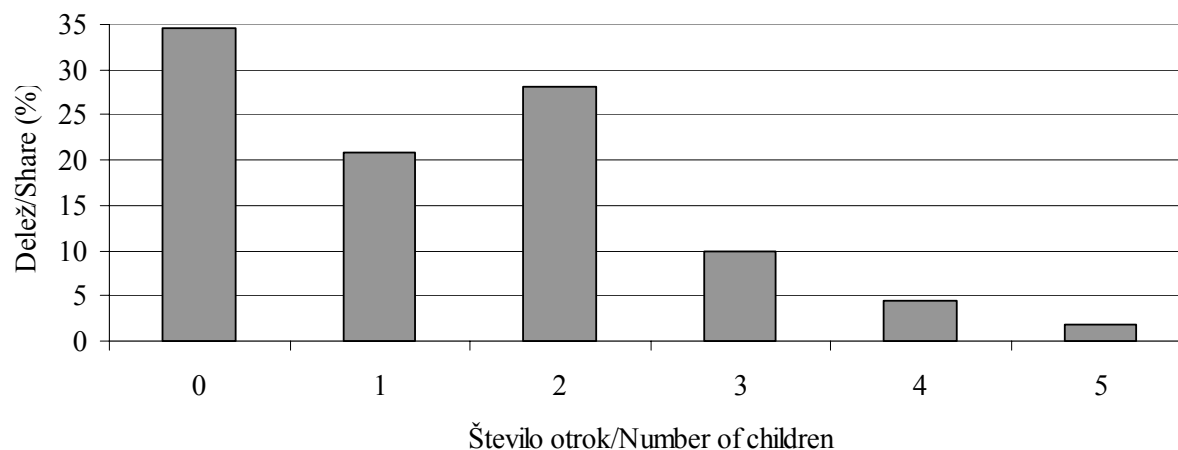
V proučevani populaciji je 67 odstotkov anketirancev poročenih. Neporočenih je 20 odstotkov, ostali nimajo partnerja/ke.

Število otrok v kmečkih gospodinjstvih v zajetem vzorcu se giblje od nič do pet otrok. Kar 35 odstotkov anketirancev nima otrok. Med tistimi, ki imajo otroka, jih ima največ dva otroka (slika 2). V povprečju imajo gospodinjstva v našem vzorcu 1,3 otroka (standardni odklon 1,3). Posvojenih otrok ali otrok v reji v proučevanem vzorcu nismo našli.

Preglednica 3. Vrednosti χ^2 in statistična značilnost (p-vrednosti)Table 3. Values of χ^2 and statistical significance

	Spol Gender	Velikost kmetije Farm size	Lastništvo kmetije Farm ownership	Urejeno nasledstvo Assured succession	Tip kraja Type of locality
Pomivanje posode Dishwashing	74,6 **	8,5 *		8,7 *	8,2 *
Pripravljanje dnevnih obrokov Cooking		10,2 *		11,8 **	
Nakupovanje hrane Buying food	21,7 **	10,3 *		13,7 *	
Pospravljanje Cleaning	54,3 **	10,2 *			
Popravila Repairs	58,7 **				
Organiziranje druž. dejavnosti Social activities	20,4 **				7,6 *
Plačevanje računov Paying bills		8,7 *	15,4 *	12,9 **	

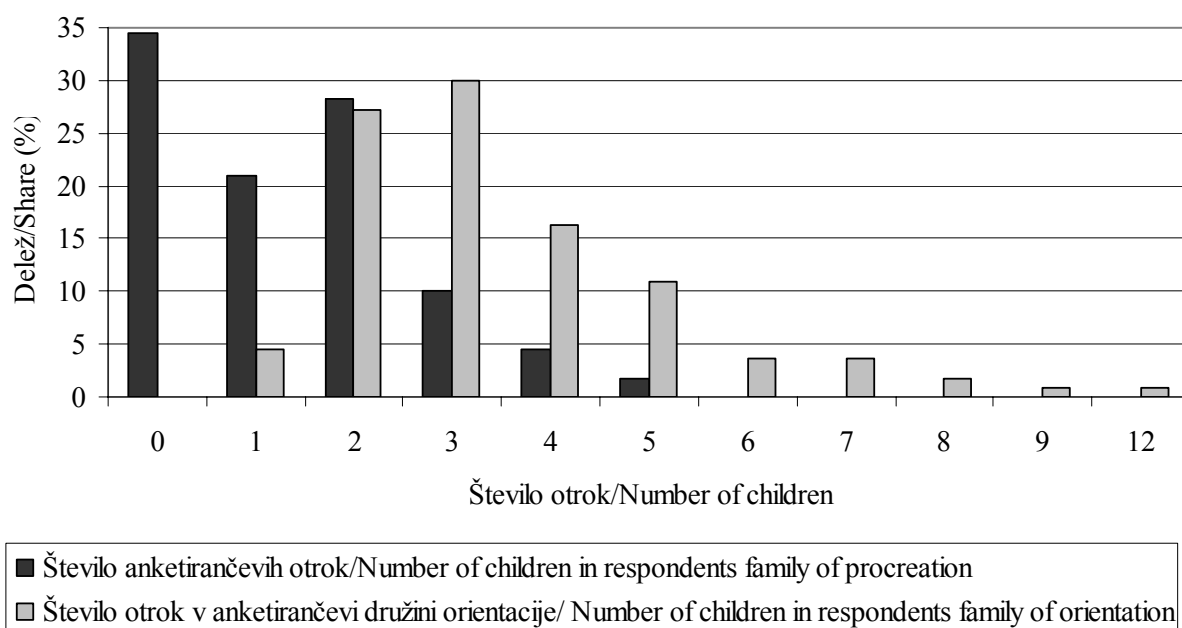
* – $p < 0,05$ (statistično značilne razlike/statistical significance); **- $p < 0,01$ (visoko statistično značilne razlike/high statistical significance)

Slika 2. Število otrok v kmečkem gospodinjstvu, izraženo v deležih, %, (N=110).

Figure 2. Number of children in farm household, in share, %, (N=110).

V izvornih družinah naših anketirancev so bili najpogosteje trije (15 odstotkov) ali dva (14 odstotkov) otroka (slika 3). Ekstremno število otrok, ki smo jih zasledili v izvornih družinah naših anketirancev, je bilo dvanajst. Na tak ekstrem v anketirančevih družinah prokreacije nismo našli, največje družine imajo po pet otrok.

Slika 3. Število otrok v anketirančevi nuklearni družini orientacije in število anketirančevih lastnih otrok, izraženo v deležih, %, (N=110).

Figure 3. Number of children in respondent's family of orientation and the number of children in respondent's family of procreation, in share, %, (N=110).

Delitev opravil pri preskrbi za otroke

Naše anketirance smo spraševali, kdo v njihovem gospodinjstvu oblači otroke in skrbi, da so primerno oblečeni. Večinoma je to skrb žensk, v manjši meri se teh opravil lotevajo tudi moški. Otroke ponavadi pospremiijo spat ženske in prav tako ostanejo doma, če so otroci bolni. V igro z otroki se moški bolj vključujejo, vendar so še vedno ženske tiste, ki se bolj posvečajo otrokom tudi pri igri. Prevozi otrok v vrtce in šole so približno enako porazdeljeni med moškimi in ženskami. Statistično značilnih razlik med delitvijo opravil za otroke in usmeritvijo kmetije, velikostjo kmetije, dejavnostjo, lastništvom kmetije zagotovljenim nasledstvom, tipom naselja in tipom vasi nismo našli.

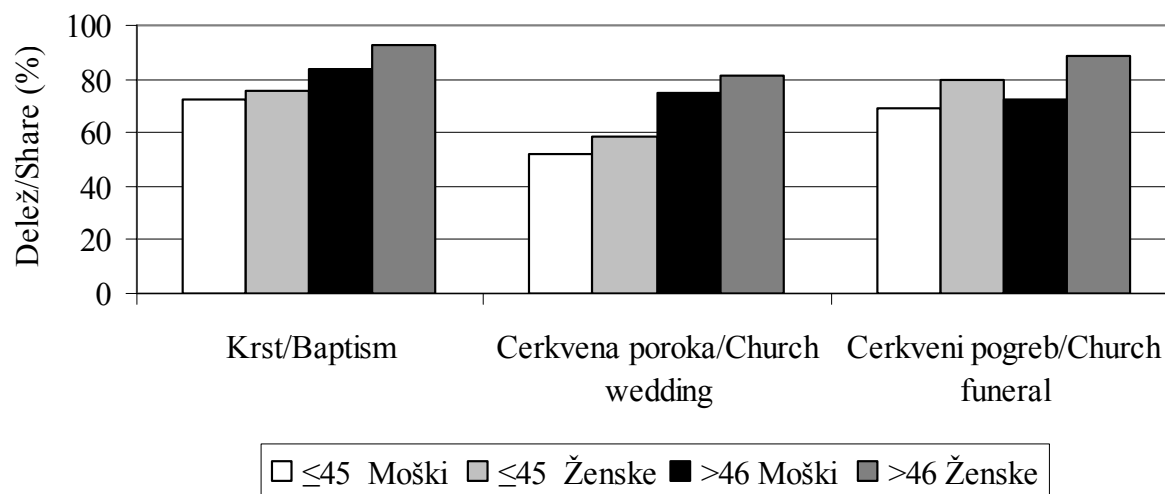
Moški so na splošno bolj zadovoljni ($\bar{x} = 8,3; \delta = 2,4$) z delitvijo opravil povezanih z otroki s partnerko, kot so ženske ($\bar{x} = 7,3; \delta = 2,9$). Kar 33 odstotkov moških in enak delež žensk pa je popolnoma zadovoljnih. Povprečna ocena zadovoljstva z delitvijo opravil je 7,8 (standardni odklon 2,7).

Urejeno redno varstvo za otroke ima le 36 odstotkov anketirancev. Na osnovi tega lahko ugotovimo, da imajo pri varstvu otrok še vedno veliko vlogo stari starši.

Vrednote, usmeritve in stališča

Edina veroizpoved, za katero so se anketiranci (95 odstotkov) v proučevanem vzorcu opredelili, je bila rimokatoliška. Za ateiste so se opredelili 4 odstotki vprašanih. Tistih, ki so verniki, vendar ne pripadajo nobeni veroizpovedi, je 2 odstotka. Polovica vernikov se tedensko udeležuje verskih obredov. Približno četrtina jih obiskuje verske obrede mesečno, ostali pa le nekajkrat na leto. Pri tem so bili izvzeti obiski obredov ob porokah, pogrebih in krstih.

Strinjanje anketirancev s trditvami, da je za otroka pomembno, da je sprejet v primeren verski obred (krst, obhajilo, birma); da majo pari, ki se poročijo na matičnem uradu, tudi cerkveno poroko in da ima pogreb tudi verski obred, prikazuje slika 4.

Slika 4. Strinjanje anketirancev s krstom, cerkveno poroko in pogrebom po spolu in starosti, izraženo v deležih, %, (N=52).

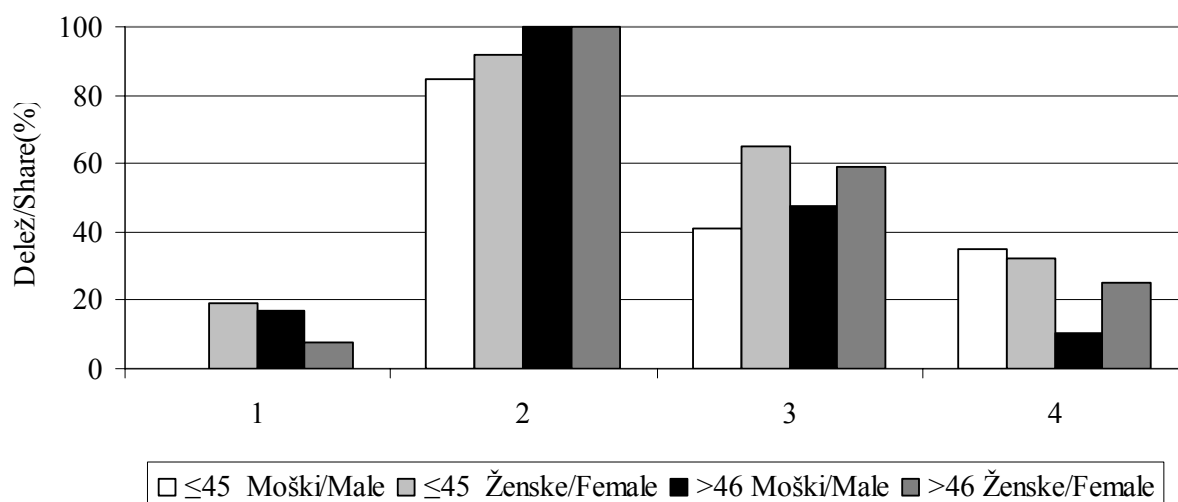
Figure 4. The respondent's agreement with baptism, church wedding and church funeral, in share, %, (N=52).

Kljub temu da je vernih skoraj 95 odstotkov anketirancev, cerkvena poroka zanje niti ni zelo pomembna. Le 66 odstotkov jih meni, da je cerkvena poroka pomembna. S tem se najbolj strinjajo ženske, starejše od 46 let. Kar 14 odstotkov anketirancev jih celo meni, da to sploh ni pomembno, najbolj pogosto moški, mlajši od 45 let. Glede na to je moč sklepati, da je zakon kot vrednota, ki je včasih bila na kmetih neizogibna »nuja« in edino prav, precej izgubila na svoji veljavi. Pri vprašanjih o otrocih in smrti so bili odgovori anketirancev bolj čustveni. Tako se jih je kar 81 odstotkov izreklo, da je za otroka pomemben krst in da sodeluje pri drugih verskih obredih. Ob tem najbolj izstopajo ženske, stare nad 46 let.

Ugotovili smo tudi, da vprašanim, ki živijo v zaselkih in na samotnih kmetijah, cerkvena poroka pomeni več kot tistim, ki živijo v sklenjenih in občestnih vaseh. Ugotovili smo tudi, da se anketiranci, ki živijo v zaselkih in na samotnih kmetijah, pogosteje strinjajo s trditvijo, da mora pogreb imeti cerkveni obred, kot tisti anketiranci, ki živijo v sklenjenih in občestnih vaseh.

Vrednotenje partnerske zveze in družine

Zakonska zveza za večino vprašanih (81 odstotkov) ni zastarela institucija. Obenem pa jih 59 odstotkov meni, da naj se par, ki v zvezi ni srečen, loči, čeprav ima otroke. Stališče anketirancev do zakonske zveze ni jasno opredeljeno. Nekateri menijo, da je zakonska zveza doživljenjska, medtem ko se drugi zavzemajo za to, da naj se par, ki ni srečen, loči. Hkrati jih približno polovica pravi, da neporočen par lahko živi skupaj.

1 – Zakonska zveza je zastarela / Marriage is outdated; 2 – Otrok potrebuje oba starša / Child needs both parents; 3 – Ženska je lahko sama starš otroku / Woman can be a single parent; 4 – Istospolni in heterospolni pari bi morali imeti enake pravice / Homo and hetero sexual couples should have equal rights;

Slika 5. Mnenje anketirancev o zakonski zvezi, starševstvu in istospolnem partnerstvu po spolu in starosti, izraženo v deležih, %, (N = 45).

Figure 5. Attitudes of the respondents towards marriage, role of parents and homosexual partnership, in share, %, (N = 45).

1 – Otroci bi morali delo prilagoditi potrebam staršev / Children should adapt there labour to the needs of their parents; 2 – Ko starši obnemorejo bi se morali preseliti k svojim otrokom / When parents become disable, then should move to there children; 3 – Predšolski otroci trpijo, če njihova mati dela / Pre school children suffer, if their mother works;

Slika 6. Strinjanje s trditvami o odnosih med starši in otroki po spolu in starosti v deležih, %, (N=45).

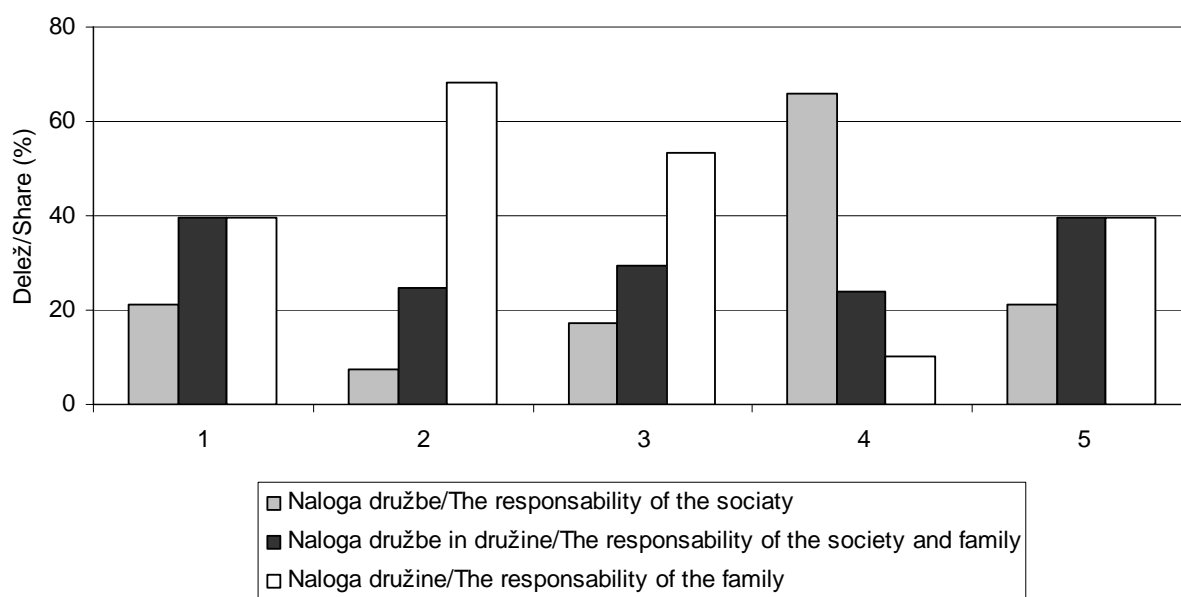
Figure 6. Respondents agreement regarding the relationship between parents and children, in shares, %, (N=45).

Anketiranci so naklonjeni medsebojni pomoči staršem, vnukom in otrokom. Dajanje in prejemanje pomoči je sprejemljivo za približno tri četrtine anketirancev, dokler dajanje pomoči

ne posega preveč v njihovo življenje. Le 31 odstotkov anketirancev bi jih bilo pripravljenih delo in življenje prilagoditi svojim staršem. Med njimi prevladujejo moški, starejši od 46 let. Med najmanj naklonjeni pa prevladujejo mlajši od 45 let, posebej ženske. Z mnenjem, da bi morali odrasli otroci na svoj dom sprejeti svoje ostarele starše, se strinja 41 odstotkov vprašanih. Med njimi so najpogosteje moški, mlajši od 45 let. S trditvijo, da je skrb za dom in družino prav tako izpolnjujoča kot zaposlitev, se strinjajo skoraj vsi vprašani. Izjema je le nekaj moških, starejših od 46 let. S trditvijo, da otroci pogosto trpijo, če je njihova mati zaposlena, se strinja kar 82 odstotkov vprašanih, predvsem moški in ženske, mlajši od 45 let (slika 6).

Stališča do solidarnostne vloge družbe in države

Zanimalo nas je, kaj anketiranci menijo o tem, kdo je odgovoren skrbeti za ostarele ljudi, urediti varstvo otrok po šoli, skrbeti za varstvo predšolskih otrok, denarno pomagati ostarelim in staršem z otroki.

1 – Skrb za ostarele, ki potrebujejo nego na svojem domu / Care for elders who need nursing in their homes; 2 – Skrb za predšolske otroke / Care for pre-school children; 3 – Varstvo za otroke po šoli / Care for children after class; 4 – Denarna podpora starejšim, ki živijo pod eksistenčnim minimumom / Financial support for elderly people, who live under existential minimum; 5 – Denarna podpora mlajšim z otroki, ki živijo pod eksistenčnim minimumom / Financial support for younger people with children, who live under existential minimum;

Slika 7. Mnenja anketirancev o tem, ali je za ostarele, otroke in denarne podpore odgovorna družba, družina ali obe, v deležih, %, (N=110).

Figure 7. Attitudes of the respondents towards the responsibilities of the state, the family and both family and the state for care of elderly, younger generation and children, in share, %, (N=110).

Da je skrb za ostarele, ki potrebujejo nego in varstvo na svojem domu, naloga družine, meni 39 odstotkov vprašanih (slika 7). Enak delež anketirancev tudi meni, da je to tako naloga družbe kot družine. Preostali so dodelili to nalogo družbi. S trditvijo, da so predšolski otroci naloga družine, se strinja kar 68 odstotkov vprašanih. Tudi glede varstva po šoli jih več kot polovica meni, da je to naloga družine. Glede denarne podpore starejšim ljudem, ki živijo pod eksistenčnim minimumom, 66 odstotkov anketirancev meni, da je to naloga družbe. Za mlajše

ljudi z otroki, ki živijo pod eksistenčnim minimumom, naj po mnenju anketirancev poskrbi družina (39 odstotkov) ali pa družina in družba (39 odstotkov).

Preglednica 4. Nasledstvo na kmetiji
Table 4. Succession of farm

Nasledstvo Succession	N	%
Gospodar je še mlad in še ne razmišljajo o nasledniku The land lord is still young and does not think about a successor	30	27,3
Kmetija ima naslednika, ki še ni dopolnil 15 let The farm has a successor, he / she is not 15 years old yet	7	6,4
Kmetija ima naslednika, ki dela samo na kmetiji The farm has a successor, who works only on the farm	8	7,3
Kmetija ima naslednika, ki dela na kmetiji in opušča zaposlitev The farm has a successor, who works on the farm and is giving up the employment	1	0,9
Kmetija ima naslednika, ki dela na kmetiji in je zaposlen The farm has a successor, who works on the farm and also has a second employment	45	40,9
Kmetija ima naslednika, ne živi na kmetiji, po prevzemu se vrača The farm has a successor, who does not live on the farm, he / she is coming back when he/she can take over the farm	5	4,5
Kmetija nima naslednika, ima pa dediča, ki ne namerava kmetovati The farm does not have a successor, but it has a heir who will not be a farmer	8	7,3
Kmetija nima niti naslednika niti dediča The farm reither has a successor not a heir	1	0,9
Ostalo Other	5	4,5
Skupaj Total	110	100,0

Naslednik na kmetiji

Obetavnih naslednikov, ki bodo z veliko verjetnostjo nadaljevali s kmetovanjem na domači kmetiji, je le 8 odstotkov. Velik je delež tistih, ki še ne razmišljajo o predaji kmetije, kar 27 odstotkov (preglednica 4). Kar 8 odstotkov kmetovalcev nima naslednika ali pa ima dediča, vendar ta ne namerava kmetovati. Najbolj zastopana kategorija kmetij z naslednikom, ki dela na kmetiji in je zaposlen ter bo po prevzemu kmetije obdržal zaposlitev, je (41 odstotkov). Kot je razvidno, velik delež kmetij v proučevani populaciji kombinira kmetijsko in nekmetijska dejavnost. Zagotovljeno nasledstvo kmetije je povezano z velikostjo kmetije. Večje kmetije imajo pogosteje urejeno nasledstvo ($\chi^2 = 8,4; p < 0,01$). Zagotovljeno nasledstvo je povezano

tudi z usmeritvijo kmetije ($\chi^2 = 3,9; p < 0,05$). Na živinorejskih kmetijah imajo v večjem deležu (70 odstotkov) urejeno vprašanje nasledstva kot na kmetijah, ki se ukvarjajo s katero drugo dejavnostjo. Nasledstvo kmetije je povezano tudi s spolom ($\chi^2 = 5,9; p < 0,05$). Več moških kot žensk ocenjuje, da je vprašanje nasledstva na njihovi kmetiji urejeno.

Za obstoj kmetije ni pomembno le, da ima naslednika in da ta namerava kmetovati. Zelo pomembna je tudi pravočasna predaja kmetije mlajši generaciji. V našem vzorcu kar 45 odstotkov anketirancev še ne ve, kdaj bodo predali kmetijo nasledniku (preglednica 5). Predvsem zato, ker imajo še majhne otroke.

Preglednica 5. Predaja kmetije nasledniku ali dediču
Table 5. Passing the farm to a successor

Predaja kmetije nasledniku Passing the farm to a successor	N	%
Po smrti sedanjega gospodarja After the death of the owner	29	26,4
Po pridobitvi(kmečke) pokojnine za gospodarja After earning the farm pension	2	1,8
Po končanem šolanju After finished school	5	4,5
Po poroki naslednika After the marriage of the successor	5	4,5
Še ni določeno kdaj It has not been defined yet	49	44,5
Brez odgovora No answer	20	18,2
Skupaj Total	110	100,0

Med predajo kmetije in velikostjo kmetije, usmeritvijo, lastništvom, zagotovljenim nasledstvom in tipom naselja nismo našli statistično značilnih razlik. Razlike pa smo našli med predajo kmetije nasledniku in tipom vasi ($\chi^2 = 6,3; p < 0,05$), namreč v zaselkih in na samotnih kmetijah imajo v večjem deležu določeno, kdaj bo naslednik prevzel kmetijo. V sklenjenih in obcestnih vaseh pa je večji delež tistih, ki še ne vedo, kdaj bo naslednik prevzel kmetijo.

SKLEPI

Medgeneracijski odnosi in odnosi med spoloma so povezani z velikostjo, usmeritvijo, lastništvom kmetije, zagotovljenim nasledstvom, tipom vasi in tipom naselja. Te povezave se kažejo v medsebojnem sodelovanju generacij v gospodinjstvu, pomoči starejšim in varstvu otrok. Anketiranci so naklonjeni medsebojni pomoči (staršem, vnukom, otrokom), dokler ta dejanja preveč ne posegajo v njihovo zasebnost. Na večjih kmetijah se gospodinjstva opravila porazdeljujejo med generacijami. Tudi nasledstvo je na večjih kmetijah pogosteje urejeno kot na manjših kmetijah.

Tradicionalnost kmetij se ohranja pri delitvi dela v kmečkem gospodinjstvu, ki se še vedno deli na tipično moška in ženska opravila. Gospodinjstva opravila veljajo še danes za tipično

ženska. V mlajši generaciji se moški še vedno v manjšini vključujejo v različna dela, povezana z otroki. Starejša generacija pomaga mlajši pri varstvu otrok.

Naši rezultati kažejo, da je v kmečki družini zakon kot vrednota nekoliko izgubil na pomenu, vsaj pri mlajši generaciji. Stališča o verskih obredih so povezana s tipom vasi, velikostjo kmetije in njeno usmeritvijo. Cerkevna poroka, krst in cerkveni pogreb so vrednote, ki jim dajejo največji poudarek starejše generacije žensk.

Spreminjanje odnosov v kmečki družini v smeri večjega poudarjanja medsebojnega partnerstva in neodvisnosti od starejše generacije, ob še vedno prisotni medsebojni solidarnosti, lahko vrednotimo kot potencial vzdržljivosti kmečke populacije in znak njene sposobnosti prilagajati se izzivom sodobnega časa. Namreč, v prihodnosti bodo perspektivne lahko le tiste kmečke družine, ki bodo uspele medsebojna razmerja urejati partnersko in solidarno, in si na ta način zagotoviti tudi naslednika ali naslednico. Vztrajanje pri tradicionalnih patriarhalnih vzorcih, ki omejujejo potencialne in individualne težnje posameznikov in posameznic, kot nakazujejo naši rezultati, močno zmanjšujejo, s tem pa tudi ovirajo delovanje kmetijske dejavnosti kot take.

SUMMARY

Generation and gender relations interact with the size of the farm, its orientation, and ownership of the farm, heritage of the farm, type of village and type of locality. These connections are reflected in the intergenerational cooperation in the household, babysitting and taking care of the elders. Respondents are prepared to help the elders, grandchildren, and children as long as it doesn't intervene in their private life. On bigger farms the household work is intergenerational divided and the question of succession is most frequently solved. The question of succession is also frequently resolved on cattle farms and lonely farms as well.

On the farm, work is still traditionally divided on men's work, woman's work and group occupations. Household occupations are still typical woman's work. Our result showed that male members of younger generations are more and more involved in the care for children. As we expected, older generation usually helps younger generations, mostly as babysitters.

Based on the results we assume that marriage, as a value, has lost its meaning, at least when the younger generation is concerned, which slowly takes over the characteristic of modern family or post-modern family. The attitude towards religion is mostly influenced by the type of village, size and orientation of the farm. The church wedding, baptism and church funeral are values that are most important to women above age 46 years old.

Changing relations within farm families in the sense of emphasising mutual partnership and independence from older generation, with still present mutual solidarity, can be valued as a potential persistence of farm population and the characteristic of farm family ability to adjust to the challenges of the modern world. Actually, in the future the perspective farm families can be only those who will succeed in solving mutual relationships in harmony and can assure a successor. According to our results, persistence in traditional patriarchal patterns, that limit potentials and individual tendencies, strongly reduces and also hinders agricultural activity.

VIRI

- Barbič, A. Kmetov vsakdan. Položaj in prihodnost družinskih kmetij na slovenskem. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1990, 349 str.
- Barbič, A. Prihodnost slovenskega podeželja. Prostor, prebivalci, gospodarske dejavnosti. Novo mesto, Dolenjska založba, 1991, 266 str.
- Barbič, A. (Samo) obnavljanje kmečkega sloja v Sloveniji. *Sodobno kmetijstvo*, 26(1993)5, 209–217, 26(1993)6, 258–266.

- Černič Istenič, M. Predlog nacionalnega načrta za vključevanje žensk v razvoj podeželja. Ljubljana, Biotehniška fak., Odd. za agronomijo, 2002, 20 str.
- Djurfeldt, G. Defining and operationalizing family farming from sociological perspective. *Sociologia Ruralis*, 36(1996)3, 140–351.
- Dyczewski, L. The family in a transforming society. Lublin. The learned society of the Catholic University of Lublin, 1999, 241 str.
- GGP (Generations and gender programe). Population activities unit. 2004. UNECE United Nations Economic Commission for Europe. http://www.unece.org/ead/pau/pau/pau_framepau.htm (23. maj. 2005).
- Gidakou, I. Young women's attitudes towards agriculture and women's new roles in the Greek countryside: A first approach. *Journal of Rural Studies*, 15(1999)2, 147–158.
- Giddens, A./ Birdsall, K. *Sociology*. 4th edition. Oxford, Blackwell Publishing Company, 2002, 428 str.
- Ilak Peršurič, A.S.. Sociodemografsska reprodukcija obiteljskih gospodarstava Istarske županije. V: *Sociologija sela*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 41(2003)159/160, 47–66.
- Kovačič, M. Podjetniške in sociološke značilnosti kmetij v Sloveniji. V: *Učinki reforme slovenske kmetijske politike* (ur.: Erjavec, E./ Juvančič, L.). Domžale, Biotehniška fak., Odd. za zootehniko, 2001, 209–221.
- Macura, M. *Generations and Gender Programme: A Study of the Dynamics of Families and Family Relationships*. Advancing knowledge for policy-making in low-fertility, ageing societies. Geneva, United Nations, Economic Commission for Europe, 2001, 11 str.
- Makarovič, M. Družinsko življenje v luči slovenskega narodopisja. V: *Družina*, Zbornik predavanj in razprav na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine, Ljubljana, 1994-10-25/26 (ur.: Ramovš, J.). Ljubljana, Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno, 1995, 221–261.
- Pentek, M. Stereotipi o značilnostih starejše populacije. *Zdravstveno varstvo*, 38(1999)1–2, 1–4.
- Pinterič, L. Medgeneracijski odnosi in odnosi med spoloma na slovenskih kmetijah. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fak., Odd. za zootehniko, 2005, 63 str.
- Sieder, R. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana, Založba ZRC, 1998, 384 str.